

відцифровану інформацію з книжок 50–70-х рр. ХХ століття. Вони не замислюються в сутність написаного, сліпо довіряють «тексту з Інтернету».

Подібні проблеми почасти викликані браком матеріалу сучасних українських дослідників. Деякі пласти нашої історії залишаються слабко дослідженими. Навіть якщо сучасний та ґрунтовний матеріал є, то він часто «втопає» у сотнях тисяч сторінок мотлоху. Модерація релевантності здійснюється без участі відповідних фахівців, швидше вона просто відтворює технічну кількість звернень до тої чи іншої сторінки.

Ми продовжуємо досліджувати ці проблеми [4–6] та втілювати їх результати в реальну роботу [7]. Тільки системна робота може гідно протидіяти деструктивним процесам в сучасному освітянському середовищі.

Сподіваємося, що українцям вдасться зберегти та помножити цифрові доробки. «Україна повинна сьогодні розробити власні ... державні проекти і розробити інтеграцію особистого вкладу кожного українця в розвиток країни. Інакше хвилі забуття і піски часу невблаганно зітруть цілі пласти історичної пам'яті» [1, с. 264].

Список використаних джерел

1. Братусь І. В. Использование семейных документов в общей историко-культурной ретроспекции [Текст] / И. В. Братусь // Историко-культурная спадщина: збереження, доступ, використання (матеріали конференції). – 2015. – С.261–264.
2. Піддячий В. М. «Обґрунтування змісту культурологічної підготовки майбутнього педагога» / В. М. Піддячий // Неперервна професійна освіта: теорія і практика // Науково-методичний журнал. – 2015. – Вип.1–2 (42–43). Серія: Педагогічні науки. – С.52–58.
3. Сverdlyk Z. M. Особливості оформлення архівних справ і зберігання документів в органах міського управління Києва кінця ХІХ – початку ХХ ст. (на прикладі Київської міської думи і управи) [Текст] / З. М. Сverdlyk // «Гілея: науковий вісник». – 2016. – Вип.110 (7). – С.32–36.
4. Братусь І. В. Проблеми викладання дисциплін історико-культурологічного циклу в вищих навчальних закладах України [Електронний ресурс] / І. В. Братусь, Ю. Б. Смольніков // Гілея: науковий вісник. – 2013. – №77. – С.77–79.
5. Братусь І. Інформаційні пошуки доби [Електронний ресурс] / І. Братусь // Сучасні проблеми художньої освіти в Україні. – 2010. – Вип.6. – С.33–38.
6. Братусь І. В. Сучасні технології збереження історичної спадщини України [Текст] / І. В. Братусь, З. М. Сverdlyk // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Науковий вісник: зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип.68 (№1). – С.249–252.
7. Історія української культури методичні рекомендації з підготовки до семінарських занять для денної форми навчання всіх спеціальностей / Уклад.: І. В. Братусь, В. С. Дорошенко, Г. А. Лісовик, Л. Г. Настенко, О. М. Яценко. – К., 2011. – 45 с.

References

1. Bratus' I. V. Ispol'zovanie semejnyh dokumentov v obshhej istoriko-kul'turnoj retrospekcii [Tekst] / I. V. Bratus' // Istoryko-kul'turna spadshhyna: zberezhennja, dostup, vykorystannja (materialy konferencii). – 2015. – S.261–264.
2. Piddjachyj V. M. «Ob'gruntuvannja zmistu kul'turologichnoi' pidgotovky majbutn'ogo pedagoga» / V. M. Piddjachyj // Neperervna profesijna osvita: teorija i praktyka // Naukovo-metodychnyj zhurnal. – 2015. – Vyp.1–2 (42–43). Serija: Pedagogichni nauky. – S.52–58.
3. Sverdlyk Z. M. Osoblyvosti oformlennja arhivnyh sprav i zberigannja dokumentiv v organah mis'kogo upravlinnja Kyjeva kincja XIX – pochatku XX st. (na prykladi Kyi'vs'koi' mis'koi' dumy i upravly) [Tekst] / Z. M. Sverdlyk // «Gileja: naukovyj visnyk». – 2016. – Vyp.110 (7). – S.32–36.
4. Bratus' I. V. Problemy vykladannja dyscyplin istoryko-kul'turologichnogo cyklu v vyshhyh navchal'nyh zakladah Ukraïny

[Elektronnyj resurs] / I. V. Bratus', Ju. B. Smol'nikov // Gileja: naukovyj visnyk. – 2013. – №77. – S.77–79.

5. Bratus' I. Informacijni poshuky doby [Elektronnyj resurs] / I. Bratus' // Suchasni problemy hudozhn'oi' osvity v Ukraïni. – 2010. – Vyp.6. – S.33–38.

6. Bratus' I. V. Suchasni tehnologii' zberezhennja istorychnoi' spadshhyny Ukraïny [Tekst] / I. V. Bratus', Z. M. Sverdlyk // Gileja. Istorychni nauky. Filosofs'ki nauky. Politychni nauky: Naukovyj visnyk: zb. nauk. prac' / Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova, Ukraïns'ka AN. – K.: Vyd-vo NPU im. M. P. Dragomanova, 2013. – Vyp.68 (№1). – S.249–252.

7. Istorija ukrai'ns'koi' kul'tury metodychni rekomendacii' z pidgotovky do seminars'kyh zanjat' dlja dennoi' formy navchannja vsih special'nostej / Uklad.: I. V. Bratus', V. S. Doroshenko, G. A. Lisovyk, L. G. Nastenko, O. M. Jacenko. – K., 2011. – 45 s.

Bratus I. V., Candidate of Philology, Associate Professor of Fine Arts, Art Institute Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kyiv), kulturolog@gmail.com

Search for ways to preserve historical memory in education

The main aspects of the preservation of historical memory in education are analyzed. The main problems and prospects for this issue are indicated.

Keywords: education, Internet, history of Ukraine, culture of Ukraine, information services.

* * *

УДК 94(477)

Лоцман Р. О.,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри
теорії та методики постановки голосу,
Інститут мистецтв НПУ ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), rusyalotsman@ukr.net

НАРОДНИЙ СПІВ УКРАЇНИ: ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ

В історичному контексті розповідається про розвиток народного співу України від найдавніших часів до сучасності. Народний спів визначено як особливий вид вокального мистецтва, що заснований на традиції фольклорного виконавства та має ряд специфічних ознак. Проаналізовано різні періоди розвитку народного співу України від язичництва, християнства, козацької доби до сучасності. Досліджено діяльність окремих виконавців української пісні – солістів, зуртів та хорів, навчальних закладів та сучасних колективів.

Ключові слова: народний спів, традиція, фольклор, виконавці української пісні.

Народний спів України, як культура, що передається з уст в уста, має глибокі корені і активно розвивається в сучасному просторі. На основі народної пісні, народної співочої традиції виникали і розвивались всі академічні професійні вокальні школи. З побутової традиційної форми, набуваючи нових рис та вдосконалюючись, народний спів поступово еволюціонував у професійне мистецтво. Метою статті є співставлення історичних періодів становлення та розвитку народного співу України, дослідження витоків та аналіз сучасних напрямків.

Дослідницькі праці С. Грици, А. Іваницького, К. Квітки, Ф. Колесси, Д. Ревуцького [1; 2; 4; 7; 11] та інших науковців знайомлять зі специфікою народного виконавства, видатними постатями українських співців різних часів.

У добу язичництва були закладені першооснови народного співу України, що відображали життя і вірування народу, а тому відзначались ігровим синкретизмом, використанням вигуків, емоційних інтонацій та імпровізаційного розспіву, що залежало від місця побутування та функцій фольклору. Відповідно до становлення народнопісенних жанрів формувались

характерні ознаки «ранньофольклорного стилю», серед яких: строгість і простота ритмо-інтонаційної структури; вузькоамбітусний діапазон наспіву; чергування сольного заспіву та хорового приспіву (гуртовий спів); архаїчний ладовий колорит; діалогічний принцип виконання тощо [10, с. 8]. Народний спів давніх часів супроводжував культову, релігійну та календарну обрядовість, а також міг поєднуватись з ударними інструментами, особливо при виконанні трудових та обрядових пісень.

З прийняттям християнства (від 988 р.) змінюється тематика фольклору, а також специфіка виконавської манери. У повсякденному побуті набувають поширення народні пісні духовного змісту: молитви, плачі, релігійно-обрядові (колядки, шедрівки, пасхальні тощо), що зумовлюють взаємопроникнення народного і церковного співу. Відомо, що саме у цей час відбулося становлення хорового співу без супроводу, традицій гуртового і сольного співу [1].

Доба Середньовіччя знайомить нас з носіями народної музики в Україні – мандрівними музикантами – лірниками та кобзарями. Першими презентаторами українського епосу були співці Київської Русі Боян, Мануйло, Митуса, чії імена згадуються в Київському, Волинському літописах та в «Слові о полку Ігоревім», що датуються XII–XIII ст. Відтак, важливим етапом у становленні українського народного співу є поява кобзарства та лірництва в козацьку добу. Ці особливі народно-виконавські стилі виокремили цілу систему співацьких прийомів: ретардація (пригадування тексту), імпровізаційність у відтворенні мотив-формул, епічність, «спадання» голосу з висхідними стрибками, речитативність, «голосільного» верхнього мотиву, зачину з викрику тощо [11, с. 27].

Грунтовні дослідження фольклористів минулих століть та наших сучасників переконують, що саме з козацької доби народний спів став професійним мистецтвом, оскільки почали з'являтися нові форми передачі народнопісенної традиції. Від вчителя до учня відбувалось навчання особливостям традиційного епічного співу з обов'язковим збереженням стилістики народних пісень та додаванням власної імпровізації.

М. Драгоманов зазначав, що в період розквіту кобзарства за часів козаччини «виринає питання про спеціалізацію, функції співаків, котре мусило наступити в зісну добу епічної творчості» [3, с. 291]. Професіоналізація кобзарства, що активізувалась у козацьку добу, виникла на основі створення братських цехів у XVI–XVII ст. Навчання епічному виконавству здійснювалось при кобзарських цехах, в кобзарсько-лірницьких школах. Учні мали оволодіти необхідним традиційним репертуаром дум, певних жанрів пісень, щоб отримати право на самостійну практику. У репертуарі та виконавській манері учнів відчувался зв'язок з принципами співу та гри майстра.

Аналізуючи репертуар українських кобзарів-лірників, С. Грица виокремлює такі групи: козацькі думи, псалми, пісні; духовні твори; сатиричні пісні, пародії та моралістичні пісні, історичні хроніки-балади; інструментально-танцювальні козачки, тропачки, польки, коломийки та інші. Поєднання інструментально-вокальної, виконавсько-просвітницької та професійно-викладацької діяльності творців-виконавців епосу

зумовило активність процесу професіоналізації народного співу в межах музичних цехів, січових співацьких шкіл, братств та становлення основних кобзарських шкіл України, що продовжують діяти і дотепер. Кожна кобзарська школа (Чернігівська, Полтавська, Зінківська) має особливості традиційного виконавства, характерні принципи гри та співу [2].

Паралельно зі становленням кобзарсько-лірницької традиції на Україні розвивалось фольклорне виконавство у повсякденному побуті в сольній та колективній формах народного співу. Зокрема, колективна форма представлена гуртовим співом, характерними ознаками якого є: пряма залежність від специфіки діалекту краю; використання різних тембрів голосів та способів звукоутворення; поділ на унісонний та багатоголосний спів; колективний характер та імпровізаційність виконання; наявність лідера-виводчика, заспівувача [10, с. 9]. Для сольного народного виконавства характерними є індивідуальні манери з використанням діалектних особливостей, місцевої говірки та вокальних засобів на власний розсуд співака. У цьому контексті ми розглядаємо народний спів, як особливий вид вокального мистецтва, що заснований на традиції фольклорного виконавства та має такі ознаки: етнічна і національна самобутність, взаємозв'язок з мовним діалектом, специфічна система виконавських засобів та прийомів, локально-регіональна своєрідність мовно-пісенних діалектів, тембральні особливості народних голосів [8, с. 13].

А. Іваницький відмічає про появу у XVIII ст. нового стилю народного сольного виконавства – пісенно-романсового, що визначався взаємодією «сільської виконавської традиції та новітньої міської музичної культури» [4, с. 50]. Відомо, що виконавцями народного романсу та творів літературного походження були відомі представники культурної еліти того часу, як: М. Заньковецька, Т. Шевченко, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий та інші. Виконавська стилістика романсового стилю ввібрала в себе кращі прийоми народного співу (мелодичний розспів слів, плавне голосоведення, імпровізаційність тощо), а згодом вплинула на розвиток народнопісенного виконавства і формування манери співу послідовників стилю.

Розвиток народнопісенного виконавства України XVIII–XIX ст. характеризується появою і діяльністю перших співочих капел, музичних шкіл, а також становленням українського народного хорового виконавства. Розвиток народного співу України зазначеного періоду відбулась на основі творчої діяльності диригентів П. Демущького, О. Кошиця, Г. Верьовки, Є. Кухарця, А. Авдієвського, які стали провідниками фольклору і продовжувачами традицій хорового виконавства.

Народний спів у XX ст. розвивався в мистецьких колективах, які відтворювали традиційну співочу манеру на фольклорному репертуарі: Український народний хор імені Г. Верьовки, Черкаський народний хор, Житомирський ансамбль пісні і танцю «Льонюк», Волинський народний хор та інші. Відзначимо, що перший народний хор в Україні було створено у 1892 р. видатним композитором П. Демущьким в с. Охматів на Черкащині. У 1919 р. О. Кошицем було засновано Українську республіканську капелу, яка репрезентувала

український фольклор та обробки народних пісень по всьому світу.

Зі становленням професійного народного хорового виконавства України пов'язаний початок основних напрямків роботи над постановкою голосів у народній манері співу. Набираючи співаків зі сіл і міст України, керівники художніх колективів навчали їх співочій культурі під час хорових репетицій та у спеціальних вокальних студіях. Одним з таких навчальних закладів народного співу стала студія при Українському народному хорі (нині – Національному Академічному Заслуженому українському народному хорі імені Г. Верьовки), створена за ініціативою Г. Верьовки та Е. Скрипчинської в 1962 році. Протягом двох років навчання в студії учні набували музичної грамоти, теоретичних знань та практичних навичок колективного і сольного співу; здійснювалась активна робота по відродженню обрядів шедрування, колядування тощо. Знавець народного мистецтва Г. Верьовка набирив у хор співаків з різних куточків України, які презентували місцевий фольклор та співочу манеру.

Важливо відмітити, що з 1982 року при Українському народному хорі імені Г. Верьовки створено фольклорну групу, яка займається пошуково–дослідною діяльністю, збиранням народних пісень у різних областях України. Так, на зразках автентичної музики виховується дитячий фольклорний ансамбль «Цвітень», керівником якого є М. Пилипчак.

Народний спів України ХХ–ХХІ ст. розглядається з позиції аналізу творчості представників сольного та колективного виконавства та має такі сучасні тенденції розвитку: індивідуальність артистичного образу, пошук інтерпретаційних варіантів виконання твору, дотримання регіонального принципу в репертуарі та виконавській манері, стилізація фольклору; використання діалектних особливостей та специфічних вокальних засобів. Зокрема, збереженням і відтворенням регіональних співочих стилів сьогодні займаються фольклорні колективи, що діють в різних областях України. Народний спів Слобожанщини досліджує та презентує харківський ансамбль «Муравський шлях», фольклор Рівненського Полісся в традиційній манері виконує колектив «Джерело», ансамбль «Кралиця» записує та виконує пісні Київщини, Чернігівщини тощо [12].

Вивчення досвіду організації системи професійної підготовки виконавців народної пісні дає змогу констатувати, що на початку ХХІ ст. в Україні впроваджуються різні засоби, методи вивчення та відтворення народної виконавської манери. Відповідно до поділу народного співу на «автентичний» та «народно–академічний» існують різні навчальні програми за окремими спеціальностями «музичний фольклор» (використовується автентична, діалектна манера співу) та «народний спів» (в народно–академічній манері) при вищих навчальних закладах України [6, с. 15–16]. На сучасному етапі в музичних, культурно–просвітницьких та училищах культури і мистецтв України виконавці народної пісні навчаються за спеціальністю «народна творчість: народне пісенне мистецтво». Специфіка манери співу, якій навчають в даних закладах, конкретно не визначена і залежить від методичних принципів окремих викладачів вокалу.

До сьогодні немає єдиної думки, загальноприйнятої методики постановки народного голосу. Саме тому підхід до викладання народного співу в кожному вокальному класі індивідуальний і залежить від особистого розуміння педагогом специфіки народного виконавства. З власного досвіду наведемо приклад професійної підготовки солістів у класі Народної артистки України, професора Київського національного університету культури і мистецтв Н. Матвієнко. Особливістю навчальної методики є орієнтування на індивідуальний підхід, що забезпечує виховання голосу в природі його діалекту. Педагог з уважністю підходить до кожного студента, намагаючись допомогти пізнати його неповторність, красу тембру і внутрішню «я», свою мистецьку роль. Практичне ілюстрування власним голосом, показ правильного звукоутворення, співацької опори, дихання та інші методи використовуються для пояснення специфіки народного звуку. Варто зазначити, що педагогічна діяльність Н. Матвієнко має глибокий українознавчий зміст, оскільки практичні заняття поєднуються з бесідами, розповідями про обряди та звичаї, з якими пов'язана та чи інша пісня.

Викладач народного співу Рівненського державного гуманітарного університету Р. Цапун в авторських методичних рекомендаціях до фольклорного збірника наголошує на важливих моментах практичної діяльності виконавців народної пісні, а саме: забезпеченість етнографічними матеріалами щодо народних обрядів та пісень; володіння знаннями нотної грамоти; вміння відтворювати характерні вокальні прийоми власним голосом, зокрема, «імпровізувати на автентичній основі» [9, с. 6].

Навчитись народного співу в Україні сьогодні можна в кількох вищих навчальних закладах. Кафедра фольклору, народнопісенного та хорового мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв (далі – КНУКІМ) існує з 1972 року і нині здійснює підготовку фахівців з вищою освітою в галузі народного музичного мистецтва за спеціалізаціями «хорове диригування», «народний спів», «музичний фольклор». Кафедра музичного фольклору Рівненського державного гуманітарного університету, створена у 1979 році, на сьогоднішній день має секції пісенної та інструментальної народної музики, основне завдання яких – вивчення музичного фольклору Рівненщини, Волинської області та Галичини [5]. Кафедра народного співу та музичного фольклору Харківської державної академії культури з 1991 року працює в напрямку збереження та відтворення фондів фольклорного надбання Слобожанщини, виховання фольклористів – науковців та співаків. У Національному педагогічному університеті імені М. Драгоманова кафедрою теорії та методики постановки голосу Інституту мистецтв здійснюється вокальна підготовка майбутніх учителів музики в різних співацьких манерах, зокрема, народній. Викладачами та студентами кафедри постійно проводяться виступи, лекції–концерти в концертних залах факультету, університету, загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах столиці й інших міст України.

Слід відмітити, що розвиток народного співу в Україні завжди був пов'язаний з життям народу і залежав від історичних, політичних та культурних подій.

У сучасному просторі України народний спів як явище не втрачає своє вагоме значення і продовжує активно розвиватись.

Розглянемо кілька практичних прикладів, що говорять про нинішній стан народного співу в Україні. Поруч з видатними представниками українського народного співу, як солістами – М. Миколайчук, Н. Матвієнко, Т. Компаніченко чи національними хоровими колективами та ансамблями, сьогодні продовжують свою діяльність різноманітні гурти від фольклорного напрямку до етно–поп–року. У наближеній до автентичної народній манері співають молодіжні гурти «Дримба да дзига», «Даха–Браха», «The Dooh»; народно–академічного стилю виконавства притримуються гурти «Червоні маки», «Джерело» тощо. І ті, і інші створюють інтерпретації кращих фольклорних зразків, а також виконують авторську музику в народному стилі. Можна написати окрему статтю про телепроект «Фольк–мюзик», започаткований О. Пекун, який щотижня знайомить Україну з її народними перлинами та відкриває нові імена представників народного співу – від аматорських фольклорних колективів до професійних артистів естради.

Проте, в умовах сучасної ситуації України зупинимось на аналізі мистецького проекту «Народна філармонія», оскільки він пов'язаний з безпосередньою участю автора статті та близько 100 творчих особистостей – носіїв української пісні. Саме народний спів, як традиція єдності української нації, стала рушійною силою цього масштабного туру з концертами по всій Україні. Від квітня 2014 року і донині об'єднання «Центр української пісні «Народна філармонія» провело понад 350 мистецьких акцій в усіх областях України, окрім окупованого Криму, так і за кордоном, пропагуючи народну пісню та здійснюючи благодійно–просвітницьку діяльність. У заходах, що проходили в підтримку українських воїнів на полігонах, в госпіталах, концертних залах та безпосередньо поблизу зони бойових дій на Донбасі, взяли участь сучасні виконавці народної пісні Т. Школьна, В.Ковальська, Р. Лоцман, гурти «Хорея козацька», «Дніпро», «Таруга», дитячий театр пісні «Ладоньки» та ін. Народні пісні, музика і танці у виконанні колективу «Народної філармонії» неодноразово надихали не лише українських захисників, а переселенців і мирне населення різних куточків України. Так, з метою вшанування пам'яті видатного кіномитця і виконавця українського фольклору в червні 2016 р. відбувся Всеукраїнський фестиваль–конкурс імені І. Миколайчука, ініційований ГО «Народна філармонія». Під час фестивалю на Буковині близько 150 учасників–співаків з усієї України мали змогу вивчити традиційні пісні карпатського краю, спілкуючись з носіями місцевого фольклору та беручи участь у фольк–відеолабораторії «Миколайчук–Фесту». А вже за місяць кращі виконавці разом з кінорежисерами провели більше 20 заходів для жителів та військових Донецької і Луганської області [13].

Особливістю творчих проектів даного об'єднання є те, що всі учасники є представниками народного співу незалежно від віку та професійних здобутків. Тут, як і в народній традиції, зберігається і втілюється в

практику принцип усного навчання та передачі досвіду від старших і досвідченіших до молодих перспективних. Наприклад, виконавиця українського фольклору, солістка ансамблю «Веселі музики» Т. Школьна залучає до концертно–фестивальної діяльності своїх вихованців з кафедри фольклору КНУКІМ, а Народна артистка України В. Ковальська – солістка відомого тріо «Золоті ключі», яка нині веде вокальний гурток в Київському військовому ліцеї імені І. Богуна, обов'язково запрошує до мистецьких програм «Народної філармонії» ліцеїстів – майбутніх військових. Молоді голоси України – студенти НПУ імені М. Драгоманова (клас Засл. арт. України Р. Лоцман) та КНУКІМ (клас Засл. діяча мист. України І. Кириліної), солісти Зразкового театру пісні «Ладоньки» (кер. – канд. пед. наук С. Садовенко) та інші яскраві представники народного співу сучасної України лише за останні півроку здійснили більше 40 концертів української пісні в рамках мандрівного фестивалю «Молода душа України», що проходив за підтримки Міноборони в навчальних закладах України.

Аналізуючи репертуар сучасних колективів, які працюють в напрямку розвитку народного співу в Україні, можна відмітити про тенденцію у виборі оптимістичних, життєствердних та переможних інтонацій і тем. Сьогодні, в час військового конфлікту на Сході України, як ніколи актуалізуються козацькі та повстанські пісні [7, с. 183–188]. Їх співають не тільки артисти зі сцени, а й діти в школах, а в побуті і на службі самі воїни, що свідчить про повернення співочих традицій в життя українців. І в цьому проростає зерно нашої самосвідомості, національної самоідентифікації, єдності народу і майбутнє його культури.

Отже, аналізуючи розвиток народного співу в Україні в різні історичні періоди, можна назвати такі фактори, що вплинули на особливості української співочої традиції: притаманні язичництву способи емоційного вираження в співі – вигуки типу «Гей», «Гу» тощо; особливості церковного співу кантиленного характеру, духовно–молитовної інтонації (християнство); епічний стиль лірницько–козарського виконавства з характерними прийомами речитативності, імпровізаційності, голосіння тощо (козацька доба); правила і принципи академічного співу (класичний період становлення вокального мистецтва); розгалуження народного співу: автентичний, народно–академічний, первинний та вторинний тощо (сучасний період); сучасна інтерпретація фольклору та новаторство мистецьких проектів, що спрямовані на розвиток народного співу і культури України в цілому.

Список використаних джерел

1. Грица С. Й. Трансмісія фольклорної традиції: Етно–музикологічні розвідки / С. Й. Грица. – Київ – Тернопіль: «Астон», 2002. – 236 с.
2. Грица С. Й. Фольклор у просторі та часі. Вибрані статті / С. Й. Грица. – Тернопіль: «АСТОН», 2000. – 228 с.
3. Драгоманов М. Творці козацьких дум / М. П. Драгоманов // «Житє і слово» – 1894. – Т.І. – С.291.
4. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість: Посібник для вищ. та серед. учб. закладів / А. І. Іваницький. – К.: Муз. Україна, 1990. – 336 с.: нот. – Резюме англ. мовою.
5. Кафедри музичного фольклору – 30 років: нарис з історії (1979–2009 рр.) / Упор. Р. І. Дзвінка. – 2–ге вид., розшир. та доп. – Рівне, 2009. – 148 с.

6. Квітка К. Професіональні народні співці і музиканти на Україні (Програма для досліду їх діяльності і побуту) / К. Квітка. – К. 1924.

7. Культура козацької доби. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Канів, 12 жовтня 2015 року) / Відп. ред. В. П. Тихомир. – Канів: Родень, 2015.

8. Лоцман Р. О. Методика навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки / Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Наук. кер. С. М. Проворова; НПУ імені М. П. Драгоманова / Р. О. Лоцман. – 2013. – 19 с.

9. Народні обряди з репертуару гурту «Джерело»: Навчально-методичний посібник / Редактор-упорядник Р. Цалун. – Рівне: «Перспектива», 2003. – 124 с., нот., іл.

10. Скопцова О. М. Становлення та особливості розвитку народного хорового виконавства в Україні / кінець XIX–XX століття / Автореф. дис. канд. мистецтвозн.: (17.00.01) / Наук. кер.: О. О. Рубаха; Київс. ун-т. культури та мистецтв / О. М. Скопцова. – К., 2005. – 20 с.

11. Ревуцький Д. Українські народні думи та пісні історичні / Д. Ревуцький. – Львів: Видавн. товариства «ЧАС», 1919.

12. Сольний спів. Програма практикуму / Уклад. Осипенко В. В., Харитоновна В. Ф. – Харків: ХДАК, 2003. – 31 с.

13. Ел. ресурс: www.fph.org.ua

References

1. Hrytsa S. Y. Transmissiya fol'klornoyi tradytsiyi: Etnomuzykologichni rozvidky / S. Y. Hrytsa. – Kyiv – Ternopil': «Aston», 2002. – 236 s.

2. Hrytsa S. Y. Fol'klor u prostori ta chasi. Vybrani statyi / S. Y. Hrytsa. – Ternopil': «ASTON», 2000. – 228 s.

3. Drahomanov M. Tvortsi kozats'kykh dum / M. P. Drahomanov // «Zhytye i slovo» – 1894. – T.I. – S.291.

4. Ivanyts'kyi A. I. Ukrayins'ka narodna muzychna tvorchist': Posibnyk dlya vyshch. ta sered. uchb. zakladiv / A. I. Ivanyts'kyi. – K.: Mus. Ukrayina, 1990. – 336 s.: not. – Rezyume anh. movoyu.

5. Kafedri muzychnoho fol'kloru – 30 rokiv: narys z istoriyi (1979–2009 rr.) / Upor. R. I. Dzvinka. – 2–he vyd., rozshyr. ta dop. – Rivne, 2009. – 148 s.

6. Kvitka K. Profesional'ni narodni spivtsi i muzykanty na Ukraini (Prohrama dlya doslidu yikh diyal'nosti i pobutu) / K. Kvitka. – K., 1924.

7. Kul'tura kozats'koyi doby. Materialy Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi (m. Kaniv, 12 zhovtnya 2015 roku) / Vidp. red. V. P. Tykhomyr. – Kaniv: Roden', 2015.

8. Lotsman R. O. Metodyka navchannya narodnoho spivu maybutnikh uchyteliv muzyky v protsesi vokal'noyi pidhotovky / Avtoref. dys. kand. pед. nauk: 13.00.02 / Naук. кер. Ye. M. Provoroва; NPU imeni M. P. Drahomanova / R. O. Lotsman. – 2013. – 19 s.

9. Narodni obryady z repertuaru hurtu «Dzherelo»: Navchal'no-metodychnyy posibnyk / Redaktor-uporyadnyk R. Tsapun. – Rivne: «Perspektyva», 2003. – 124 s., not., il.

10. Skoptsova O. M. Stanovlennya ta osoblyvosti rozvytku narodnoho khorovoho vykonavstva v Ukraini / kinets' XIX–XX stolittya / Avtoref. dys. kand. mystetstvovzn.: (17.00.01) / Naук. кер.: O. O. Rubakha; Kyivivs. un-t. kul'tury ta mystetstv / O. M. Skoptsova. – K., 2005. – 20 s.

11. Revuts'kyi D. Ukrayins'ki narodni dumy ta pisni istorychni / D. Revuts'kyi. – L'viv: Vydavn. tovarystva «ChAS», 1919.

12. Sol'nyy spiv. Prohrama praktykumu / Uklad. Osypenko V. V., Kharytonova V. F. – Kharkiv: KhDAK, 2003. – 31 s.

13. Ел. ресурс: www.fph.org.ua

Lotsman R. O., Ph.D., professor of theory and methodology of setting rates, NEA Art Institute of National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), rusyalotsman@ukr.net
Ukrainian folk singing: from the ancient times to nowadays

The article is dedicated to the problem of development of Ukrainian folk singing from ancient times to nowadays. Folk singing has been defined as a specific kind of vocal art, which is based on folklore performance tradition and has own characteristics. Different periods of development of Ukrainian folk singing were analyzed: from paganism, Christianity, the Cossack era to the present times. The article reveals activities of Ukrainian singers, ensembles, hoirs and modern groups.

Keywords: folk singing, tradition, folklore, Ukrainian singers.

* * *

УДК 94(37)(092)«03»

Маркович М. М.,
 аспірантка кафедри всесвітньої історії,
 Дрогобицький державний педагогічний
 університет ім. Івана Франка
 (Україна, Дрогобич),
markovych.maria@yandex.ru

ПЕРСЬКА КАМПАНІЯ ІМПЕРАТОРА ЮЛІАНА В 363 Р.

Показано один з напрямків зовнішньої політики імператора Юліана. З'ясовано основні причини конфлікту між Персією та Римською імперією. Описано процес підготовки до походу. Охарактеризовано основні події війни римлян з персами. Встановлено, що основним завданням Юліана було повернення завойованих Шапуром II римських територій. Доведено, що запізнення допоміжних загонів армії стало причиною відмови від облоги Ктесифону, а раптова смерть імператора призвела до поразки римлян.

Ключові слова: Персія, Римська імперія, імператор Юліан, Шапур II, Ктесифон, Месопотамія.

В середині IV ст. загострилися відносини між Римською імперією і Персією. Основною причиною ворожих стосунків були спірні прикордонні території. Перси тривожили ці території постійними набігами, але не розгортали масштабної кампанії. Протягом 50–60 рр. перський цар – Шапур II заволодів фортецею Сингара, містами Безабда та Аміда. З боку римського імператора Констанція II ця боротьба мала захисний характер. Через міжусобні війни імператор не міг організувати наступу. Його спадкоємець – імператор Юліан діяв рішучіше. Він не прийняв миру на перських умовах, за яким мав поступитися перській стороні значною кількістю територій Месопотамії і розпочав наступ.

У сучасній історіографії дана проблема висвітлена у ряді досліджень. Основні аспекти даної проблеми розкрив Д. Хант [6, р. 44–77]. Географію проблеми перської кампанії Юліана висвітлила К. Максимюк [7, р. 55]. Причини затримки частини війська під керівництвом Прокопія і Себастіана, а також географії цього питання, свою увагу приділив Р. Ібатуллин [2, с. 182–185]. В. Дмитрієв дослідив висвітлення Амміаном Марцелліном становища Персії, її військової сили і довів, що Ормізд міг бути одним із джерел історика [1, с. 35]. Християнські історики виділяють перський похід Юліана як спосіб наслідування Александра Македонського. У язичницьких авторів також присутні такі порівняння, проте вони використовувалися з метою вихвалювання пам'яті правителя. Спростовують твердження про наслідування імператором Юліаном Александра Македонського такі дослідники, як: Ліллі Маршалл [8, р. 82], Р. Рідлі [10, р. 326], Р. Сіреп [11, р. 263, 266], Р. Сміт [12, р. 100].

Мета статті – з'ясувати вагомість аргументів сучасних дослідників на користь того, що перська кампанія Юліана була спричинена частими набігами персів на прикордонні території Римської імперії і носила оборонний характер.

Молодий виходець з філософських шкіл проявив себе, найперше, як вдалий військовий, чудовий адміністратор, а релігійні погляди були орієнтиром у його діяльності. А. Махлаюк впевнений, що вирішальним фактором при виборі відповідної моделі поведінки були знання почерпнуті з книг, від героїв, яких він намагався наслідувати, навіть часом стилізуючи свої дії і «мідж» полководця під старовинні зразки [3, с. 34].